

Docentė Marija Garbačiauskienė – viena iškiliausių Lietuvos raidos psichologijos mokslininkių

Daiva Grakauskaitė-Karkockienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, T. Ševčenkos g. 31, 03111 Vilnius, daiva.karkockiene@vdu.lt

2019 m. birželio 28 d. atsisveikinome su doc. dr. Marija Garbačiauskiene, visą savo gyvenimą dirbusia Vilniaus pedagoginiame institute (vėliau Vilniaus pedagoginiame universitete), išleidusia ne vieną pedagogų kartą, vadovavusia moksliniams darbams, iki pat savo gyvenimo pabaigos mąščiusia ir rašiusia apie Raidos psichologijos didžiuosius kūrėjus, pasižymėjusia ne tik aštriu mokslininkės protu, bet ir šiluma bei rūpesčiu apgaubusia visus, su kuriais bendravo.

Su doc. M. Garbačiauskiene pirmą kartą susitikau, kai ji man, dar Vilniaus universiteto studentei, sutiko parašyti atsiliepimą apie mano diplominį darbą, skirtą vaikų kūrybiniam mąstymui. Netrukus pradėjau dirbti Psichologijos

katedroje, tad doc. M. Garbačiauskieneį teko pažinti, su ja bendrauti apie 35 metus. Jos išmintį ir šilumą teko patirti ne tik pradėjus pirmuosius dėstytojavimo žingsnius Vilniaus pedagoginiame institute ar rašant savo mokslinį darbą, tačiau ir, jai jau išėjus į užtarnautą poilsį, nemažai akimirų praleisti kartu, lankantis jos svetinguose namuose. Žavėjo iki paskutinių gyvenimo dienų išlikęs nepaprastai šviesus jos protas, kritiškumas, atmintis, erudicija, nuolatinis domėjimasis ne tik naujausiais Lietuvos ir užsienio psichologų tekstais (skaitė anglų, vokiečių, rusų kalbomis), bet ir literatūros ar filosofijos veikalais (ypač mėgo skaityti V. Daujotytės, A. Šliogerio knygas). Žavėjo ir jos puikus orientavimasis politikoje: visuomet nepiktai, bet įžvalgiai analizuodavo naujausias politikos žinias.

Doc. dr. Marija Garbačiauskienė (Raupėnaitė) gimė 1927 metais gegužės 30 dieną Utenoje. Mokėsi Utenos gimnazijoje, ją baigė 1946 metais. Tais pačiais metais įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto psichologijos specialybę. Po keleto mėnesių panaikinus psichologijos specialybę Vilniaus universitete, ji tęsė studijas Vilniaus pedagoginiame institute (VPI) įsteigtame Pedagogikos fakultete – studijavo psichologiją, logiką ir lietuvių kalbą. Jos dėstytojais buvo tokie išymūs profesoriai, kaip J. Budzinskis, V. Sezemanas, eksperimentinės psichologijos Lietuvoje pradininko I. Vabalo-Gudaičio darbų tęsėjai J. Laužikas ir A. Gučas.

Kaip straipsnyje apie Psichologijos katedros raidą rašo L. Kutkienė (2013), profesoriaus A. Gučo pastangomis „VVPI (Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas) nuo 1945 m. buvo rengiami pedagogikos ir psichologijos specialistai. Baigusiems ketverių metų studijų kursą buvo suteikiama mokytojų seminarijos pedagogikos, psichologijos ir lietuvių kalbos metodikos mokytojo kvalifikacija“ (Lapė, 2008, cit. pagal Kutkienė, 2013), o nuo 1946 m. stojantieji į VVPI galėjo pasirinkti pedagogikos ir psichologijos studijas, kurias baigusiems buvo suteikiama pedagoginės mokyklos pedagogikos ir psichologijos mokytojo kvalifikacija, arba logikos, psichologijos ir lietuvių kalbos studijas, suteikiančias vidurinės mokyklos logikos, psichologijos ir lietuvių kalbos mokytojo kvalifikaciją. Šios specialybės gyvavo iki 1955 m., jas baigė daug žinomų Lietuvos psichologų: M. Garbačiauskienė, A. Jacikevičius, S. Kregždė, J. Lapė, A. Poškienė ir kt. „Juos A. Gučas vadino antrąja Lietuvos psichologų karta“ (Rimkutė, 2008, cit. pagal Kutkienė, 2013). Katedros gyvavimo pradžioje pagrindinis Katedros uždavinys buvo parengti psichologijos specialistus vidurinei ir aukštajai mokykloms.

Jau studijų metais buvo pastebėti studentės Marijos Raupėnaitės gabumai ir domėjimasis psichologijos mokslu. 1948 metais antrakursė studentė buvo pakviesta dirbti ir iki 1950 metų dirbo VPI Psichologijos katedros laborante.

1950-aisiais metais Marija Raupėnaitė (nuo 1951 metų jau Garbačiauskienė) pradėjo dirbti Vilniaus pedagoginio instituto (VPI), vėliau Vilniaus pedagoginio universiteto (VPU) psichologijos katedros dėstytoja. Iki 1952 metų ji dirbo šios katedros dėstytoja-asistente, nuo 1952 metų iki 1962 metų – vyresniąja dėstytoja, o nuo 1962 metų iki 1994 metų – docente. Doc. M. Garbačiauskienė įvairių specialybių studentams dėstė bendrąją psichologiją, raidos ir pedagoginę psichologiją, vadovavo studentų kursiniams, diplominiams darbams, jų pedagoginei ir psichologinei praktikai. Atgimimo metais doc. M. Garbačiauskienė taip pat aktyviai dalyvavo įsteigiant psichologijos magistrantūros studijas Vilniaus pedagoginiame universitete.

Dar pirmaisiais pedagoginio darbo metais, vadovaudama studentų psichologinei praktikai mokyklose, docentė pastebėjo dažniausiai lietuvių kalbos pamokose mokinių daromas kalbos dalių ir sakinio dalių painiojimo klaidas. Šie pastebėjimai ir paskatino ją domėtis mąstymo skyrimo ir abstrahavimo operacijų ypatumais. Jos tyrimai apie bendruosius mąstymo operacijų dinamikos mokymo procese ypatumus, paauglių sąvokinio mąstymo raidą, jos skyrimo ir abstrahavimo fazes buvo paskelbti Lietuvos aukštųjų

mokyklų mokslo darbų leidiniuose, respublikinių ir tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimuose. Docentė mokslines idėjas aptardavo su G. Vekeriu, A. Gučiu, žymiais to meto psichologijos profesoriais, vėliau užmezgė ryšius su tuometinio Leningrado (dabar Sankt Peterburgas) profesoriais, ypač glaudžiai bendradarbiavo su prof. B. Ananjevu, kurio vadovaujama 1961 metais Leningrado universiteto mokslinėje taryboje sėkmingai apgynė kandidatinę disertaciją (1993 metais nostrifikuotą į daktaro disertaciją) tema „Apie skyrimo, kaip mąstymo proceso, ypatumus“. Mokslo kandidato laipsnis buvo suteiktas 1961 metais, o docentės vardas – 1962 metais.

Psichologijos katedros darbuotojų susitikimas 1975 metais (nuotrauka iš doc. M. Garbačiauskienės asmeninio archyvo). Sėdi (iš kairės): prof. L. Vekeris, prof. A. Gučas, doc. M. Garbačiauskienė, prof. S. Kregždė; stovi: vyr. dėst. J. Krukovskis, doc. A. Kulvičienė, doc. A. Penkauskas, laboratorijos vedėjas I. Olšvangas, vyr. dėst. V. Dzikarienė, laborantė Z. Šalkauskienė, vyr. dėst. I. Mikalauskas, doc. A. Dževečka.

Doc. M. Garbačiauskienė daug dėmesio skyrė jaunosios kartos psichologų ugdymui, net keturis dešimtmečius vadovavo VPU studentų mokslinės draugijos psichologijos sekcijai. Jos organizuotose Jaunųjų psichologų konferencijose studentai dalijosi įgytomis žiniomis, atliktų tyrimų rezultatais, o vėliau savo žinias pritaikė praktinėje ir mokslinėje veikloje. Gerai žinomos buvusios doc. Marijos Garbačiauskienės aspirantės, sėkmingai apgynusios daktaro disertacijas – iligus metus VDU ir VPU dirbusi dėstytoja doc. Bronislava Grigaitė ir VPU dėstytoja, šviesios atminties psichologė doc. Adelė Kulvičienė.

Doc. M. Garbačiauskienė išsiskyrė ypatingu preciziškumu, nepralenkiama kompetencija tiek atlikdama tyrimus, tiek ir rašydama mokslinius straipsnius. Itin kruopščiai parengti mokomosios priemonės aukštųjų mokyklų studentams „Bendrosios psichologijos paskaitos“ ir vadovėlio aukštosioms mokykloms „Bendroji psichologija“ skyriai „Mąstymas“. Itin vertinga yra jos sudaryta žymiausių XX amžiaus Lietuvos ir užsienio psichologų darbų antologija „Psichologai apie žmogaus raidą“, kurios „gimimą“ matė ir prie jo šiek tiek prisidėjo šio straipsnio autorė. Teko matyti, kaip entuziastingai

doc. M. Garbačiauskienė ėmėsi šio nelengvo darbo – kantriai ir atkakliai ieškojo tinkamiausių raidos psichologijos tekstų, jų vertėjų, tobulino jau išverstus tekstus ir labai dažnai važinėjo į Kauno „Šviesos“ leidyklą derinti įvairių dalykų ir tartis dėl redagavimo kokybės ir tikslumo. Parengtos įžangos, įvadai, parašyti komentarai net sudėtingiausius pristatomų darbų tekstus darydavo aiškius ir suprantamus.

Doc. Marija Garbačiauskienė aktyviai dalyvavo rengiant mokslininkus. Kaip teigia buvusi aspirantė (dabar būtų doktorantė) doc. Bronislava Grigaitė, pagrindinis doc. M. Garbačiauskienės mokslinis indėlis ir idėjos buvo apie vaiko kognityvinę raidą, taip pat J. Piaget ir L. Vygotskio teorijų teiginių apmąstymas, įgyvendintas vadovaujant doktorantų moksliniams darbams. Docentė buvo daugelio mokslinių darbų recenzentė, gintų disertacijų oponentė, psichologijos specialybės studentų baigiamųjų darbų vadovė, diplominių darbų gynimo įvairiose Lietuvos aukštosiose mokyklose komisijų pirmininkė.

Vienas paskutiniųjų doc. M. Garbačiauskienės straipsnių buvo publikuotas *Ugdymo psichologijos* žurnale (t. 26) 2015 metais. Kaip teigia anotaciją šiam straipsniui parašiusi doc. D. Nasvytienė, „Marija Garbačiauskienė yra neginčijamas raidos psichologijos autoritetas, Lietuvos psichologų sąjungos garbės narė. Jos unikali patirtis, kaip rėta kryptinga profesinė veikla leidžia nešališkai suprasti raidos psichologijos teoriją ir empiriką plačiąja prasme, o šiame tekste aprėpti periodizavimo problematiką. Iš apžvalgos susidarome įspūdį, kaip temą atspindėjo trijų kartų“ mūsų raidos psichologijos tyrėjai – prof. A. Gučas, egzodo atstovė prof. I. Užgiriene, pirmojo raidos psichologijos vadovėlio lietuvių kalba autorė prof. R. Žukauskienė – bei kiti autoriai. M. Garbačiauskienės erudicijos dėka susipažįstame su pasauliniu raidos psichologijos kontekstu – analizuojama J. Piaget, A. Banduros, P. Balteso, B. Ananjevo samprata apie raidos periodus. (...) Mokslinėje spaudoje trūksta platesnio žvilgsnio rakurso, įžvalgių refleksijų. (...). Tekstą ypač rekomenduojame skaitytojui, vertinančiam patikimą žinojimą, originalius šaltinius, autentišką citavimą, precizišką minties apvalkalą, mokslinės diskusijos kultūrą“.

Marija Garbačiauskienė visą savo profesinį gyvenimą dalyvavo Lietuvos psichologų sąjungos veikloje – skaitė pranešimus, dalijosi patirtimi. 2007 metais, jai suteiktas Lietuvos psichologų sąjungos narės garbės vardas. Daugelis psichologų, pedagogų, kolegų, besidominčių raidos pedagogika, pedagoginės ar mąstymo psichologijos tyrėjų konsultavosi su ja, prašydavo parašyti recenzijas ar išsakyti savo nuomonę. Docentė buvo labai geranoriška – visuomet mielai dalijosi idėjomis, patirtimi, įžvalgomis su kolegomis ir bendraminčiais, džiaugdavosi jų pasiekimais. Kaip prisimena kolegė doc. dr. Violeta Rimkevičienė, „doc. M. Garbačiauskienė buvo šiltas, nuoširdus, atviras, visada turintis idėjų ir tikslų Žmogus. Pamenu, kai šventėme jos Jubiliejus... Ji buvo viena iš pirmųjų mūsų Psichologijos katedros darbuotojų. Liūdna, kad nebeliko ir Žmogaus, ir Katedros...“. Doc. Ona Giedrutė Butkienė išlydi ją tokiomis mintimis: „Brangi psichologų darbininkė, Širdies ir Proto *Šviesuolė*, stipruolė Motina, rūpintojėlė Marytė.“

Doc. Marija Garbačiauskienė buvo ne tik mokslininkė, puiki kolegė, bet ir ypatinga asmenybė. Ji buvo gerbiama ir mylima ne tik studentų ir kolegų, bet visą laiką buvo apgaubta ir savo keturių užaugintų vaikų ir jų šeimų meilės bei rūpesčio. Sulaukusi 92-ojo gimtadienio, ji vis dar aktyviai domėjosi Lietuvos ir užsienio psichologų naujausiais darbais, skaitė naujausią psichologinę literatūrą įvairiomis kalbomis, nuolat permąstydavo savo patirtį ir užrašydavo ją. Jos skaitomos knygos (filosofijos, literatūros, psichologijos tekstai) visada buvo išmargintos pastabomis ir įžvalgomis, kuriomis ji mielai dalydavosi, iš kurių vėliau gimdavo originalūs jos tekstai ar straipsniai. Doc. Marija Garbačiauskienė visada išliks tokia, kokią ją pažinojome per jos gyvenimą ir darbus, – sąžininga, išmintinga, nuoširdi, šilta ir kukli.

Literatūra

Doc. Marijai Garbačiauskienei – 80 (2007). *Psichologija*, 35, 111–112. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/AsRock/Downloads/2848-Article%20Text-2159-0-10-19700101.pdf>

Garbačiauskienė, M. (2015). Pamąstymai apie žmogaus gyvenimo tarpsnius psichologinėje literatūroje lietuvių kalba. *Ugdymo psichologija*, 26, 75–85. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/AsRock/Downloads/68-122-2-PB.pdf>

Kutkienė, L. (2013). Lietuvos edukologijos universiteto Psichologijos katedros raida. *Ugdymo psichologija*, 24, 77–83. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/AsRock/Downloads/33-52-1-SM%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/AsRock/Downloads/33-52-1-SM%20(4).pdf)

Šiandiena yra rytojus, apie kurį galvojome vakar (minint Marijos Garbačiauskienės 85-metį) (2012). *Ugdymo psichologija*, 22, 78–83. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/AsRock/Downloads/23-29-1-SM.pdf>